Eski Yeni

3 aylık düşünce dergisi

sayı: 1 • bahar 2006
fiyatı: 7.50 YTL

AVRUPA İSLAM'LA YAŞAMAYI BAŞARABİLECEK Mİ?

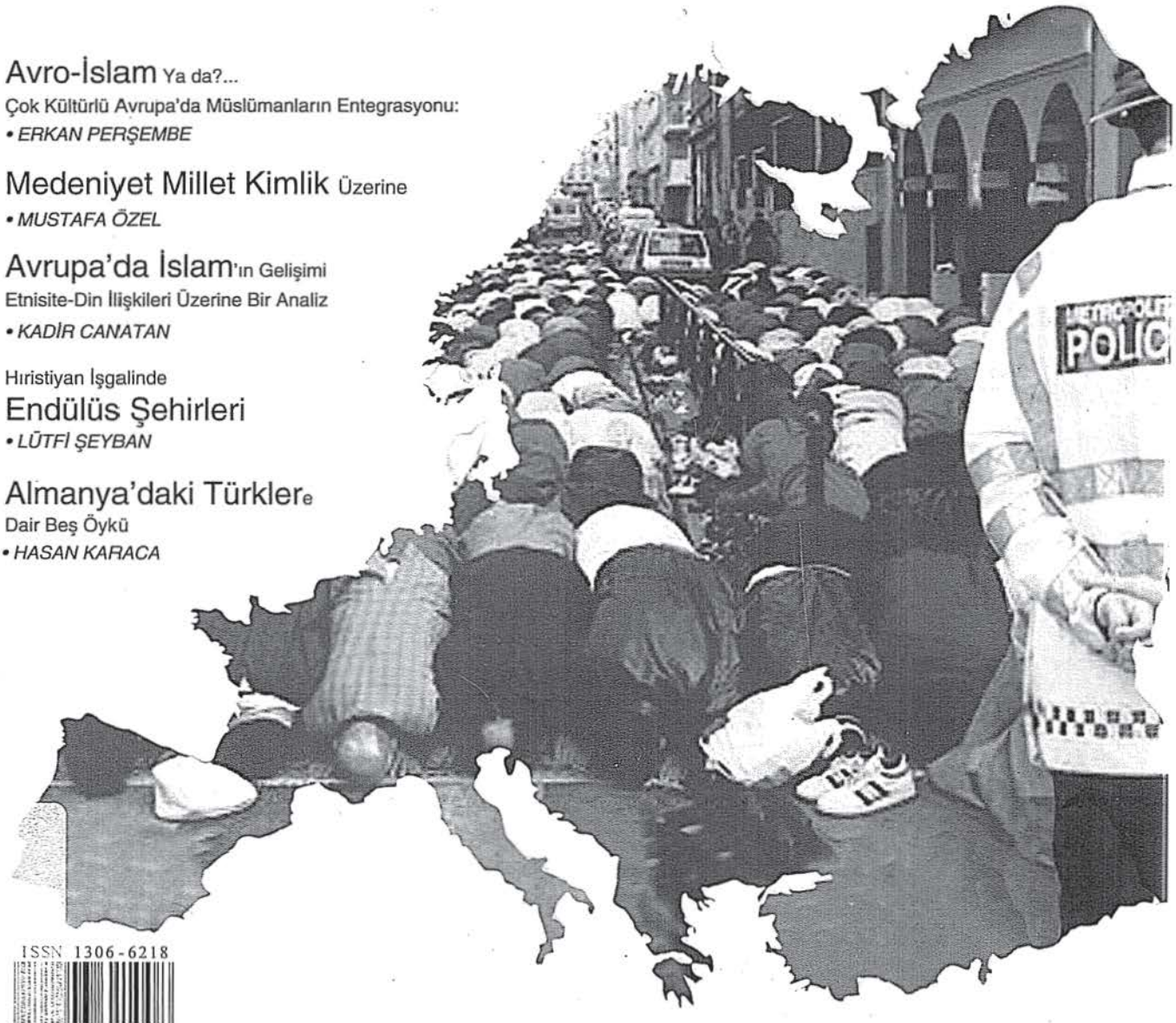
Avro-İslam Ya da?...
Çok Kültürlü Avrupa'da Müslümanların Entegrasyonu:
• *ERKAN PERŞEMBE*

Medeniyet Millet Kimlik Üzerine
• *MUSTAFA ÖZEL*

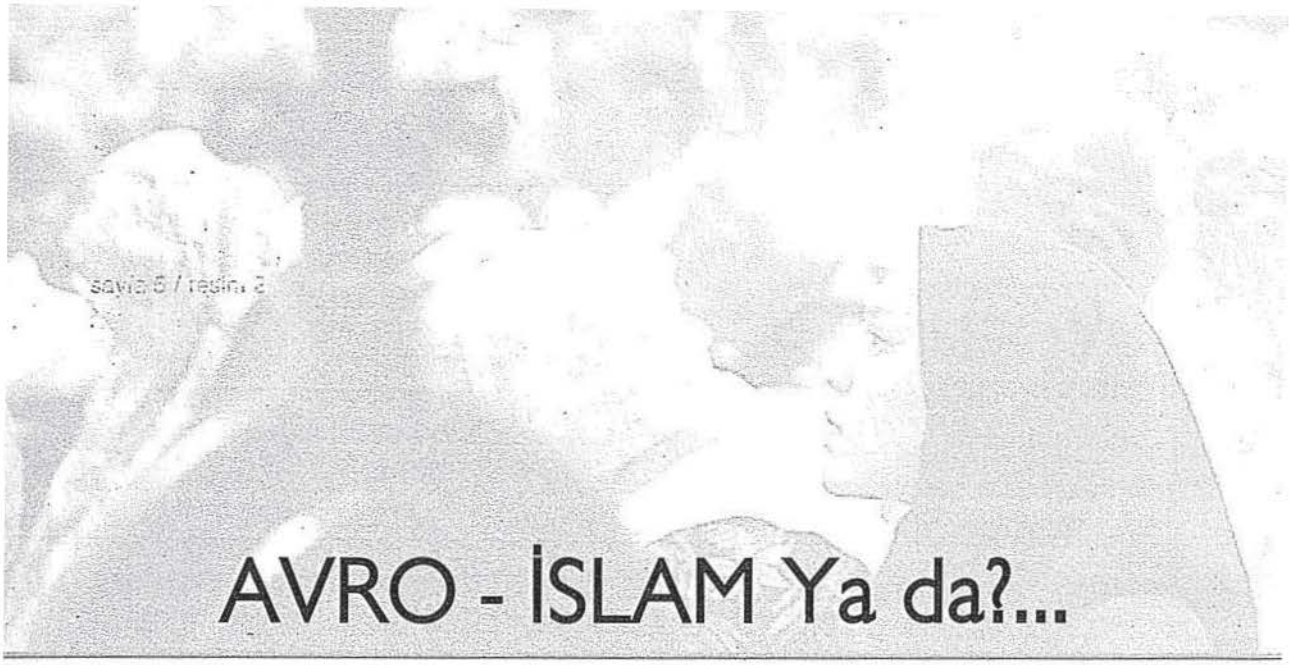
Avrupa'da İslam'ın Gelişimi
Etnisite-Din İlişkileri Üzerine Bir Analiz
• *KADİR CANATAN*

Hıristiyan İşgalinde
Endülüs Şehirleri
• *LÜTFİ ŞEYBAN*

Almanya'daki Türklere
Dair Beş Öykü
• *HASAN KARACA*

ISSN 1306-6218
9 771306 621008

AVRO - İSLAM Ya da?...

ÇOK KÜLTÜRLÜ AVRUPA'DA MÜSLÜMANLARIN ENTEGRASYONU:

Erkan PERŞEMBE

Avrupa'da egemen ve yaygın din olan Hıristiyanlığa göre İslamiyet, karşı karşıya kalınan tüm sorunlara rağmen ikinci büyük din olarak oradaki yerini almaktadır. Dinî ve sosyo-kültürel bir olgu olarak Avrupa İslâmı, farklı şekiller altında adeta bir "mozaik" oluşturmakta ve Müslüman Türk işçileri de bu mozaiğin bir parçasını meydana getirmektedir. (Günay,2003,40) Avrupa'da yaşayan 13,5 milyon Müslüman'ın etnik ve kültürel çeşitliliği, aynı zamanda çeşitli yorum farklılıklarına göre de farklı örgütlenme pratiklerinde ifadesini bulmaktadır.

Dünyada 11 Eylül 2001 sonrasında, Batılı siyasetçilerin, marjinal dinî cemaatlerle ilişkilendirmeye çalıştıkları Müslümanların, tamamının tehdit edici olarak algılandığı bir paranoya yaygınlaşmaktadır. Buna bağlı olarak Avrupalıların çokkültürlü toplumsal konumlarında da Müslüman azınlıkla ilgili tanımlamalar giderek belirsizleşmektedir. Avrupa'ya geldikleri günden beri kültürel ve dinî farklılıkları nedeniyle dışlanan ve entegrasyon şansı verilmeyen Müslüman göçmenlerin buradaki varoluşlarının parçalı yapısı, Avrupalının gündelik yaşamında genellikle sorunlu olarak kabul edilmektedir. Avrupalıların öteki olarak ayrıştırdığı Müslümanların, kendilerinden kaynaklanan uyum sorunları bulunmakla birlikte, yarım yüzyıllık bir arada yaşama deneyimlerinde misafir işçi kabul eden ülkelerin, soruna insani ve akılcı yaklaşmamalarının da bu konuda sorumluluğu bulunmaktadır. Göçmenlerin entegrasyonu üzerine yapılan çalışmalar her ne kadar gerçekçi çözümler hedeflese bile, Avrupa'da gözlemlenen parçalı ve çok yönlü kimliksel varoluşlarıyla Müslümanların çokkültürlü yaşam deneyimlerine katılmaları genellikle mümkün olmamaktadır. Müslüman kimliğinin gerçekte nasıl ifade edilmesi gerektiği, kimliğin korunarak Avrupalı yaşantıya entegrasyonu ya da asimile olarak o yapıya katılmak şeklindeki tartışmalar bu nedenle anlamını korumaktadır. Müslümanların entegrasyon deneyimlerinde gündeme gelen çözüm yollarından biri olarak Avro-İslam projesi' bu bakımdan önemli tartışmalara neden olmuştur. Bu projenin Müslümanları kimliksizleştirilerek Avrupalı standartlara uyumlarını sağlayacağı iddiaları yanında, Müslüman kimliğinin korunarak demokratik toplumsal yaşama entegrasyonlarının gerçekleşeceği varsayımları da yapılmaktadır. Bu kapsamda, Av-

Doğu, Avrupa'nın en büyük, en zengin ve en eski sömürgelerinin mekânı, sahip olduğu medeniyet ve dillerin kaynağı, kültürel rakibi ve onun için Öteki'nin en derin ve en çok varolan imajlarından biridir.

rupa'nın demokrasi kültürü ve vatandaşlık tanımı, "Müslümanların kendilerince tanımladıkları yaşama pratiğiyle bağdaştırılabilir mi?" ya da "Müslümanların kimlik ve entegrasyon sorunlarına çözüm sunabilme noktasında Avro-İslam projesi ne kadar gerçekçidir?" gibi sorular cevap beklemektedir.

Avrupa'da Müslümanların Varlığı

Hıristiyan Batı dünyasıyla Müslümanların savaş alanlarında başlayan macerası, her iki tarafın etki alanlarını genişletebilme mücadelesi kapsamında tarihe damgasını vurmuştur. Müslümanların Avrupa kıtasındaki ilk görünmeleri, sekizinci yüzyılda İber yarımadasına yapılan akınlarla başlamış ve burada kurulan Endülüs Devleti sekiz yüzyıl boyunca varlığını korumuştur. İslâm, sekizinci yüzyıldan beri Hıristiyan Avrupa için daima öteki olarak görülmüş, Haçlı seferlerinin motivasyonu Kudüs'ün Müslümanların elinden kurtarılabilmesi söylemiyle sağlanmıştır. Avrupalıların o yıllarda ve sonrasında Müslümanlara göre oldukça geri bulunan medeniyet ufukları, Müslümanlarla olan karşılaşmalar sayesinde ilerleme kaydedebilmiştir. Müslümanların Avrupalının gündelik yaşantısında ve klasik bilim geleneğine çok önemli katkılarının bulunduğu bilinmektedir. Goody'e göre, Doğu, Avrupa'nın en büyük, en zengin ve en eski sömürgelerinin mekânı, sahip olduğu medeniyet ve dillerin kaynağı, kültürel rakibi ve onun için Öteki'nin en derin ve en çok varolan imajlarından biridir. (Goody, 2005, 32) Osmanlılar'ın Akdeniz üzerinde hâkimiyetlerini Avrupa'nın iç bölgelerine kadar genişlemesiyle Avrupalıların Müslümanlar hakkındaki zihinsel korku ve kaygıları giderek kuvvetlenmiş ve bu yüzyıldan sonra Müslümanlar-özelde Türkler hakkında-olumsuz önyargılar kalıcı hale gelmiştir. (Spohn,1996) Avrupa kimliğinde, dış güçler sayesinde birlik ve bütünlük oluşturma arayışı ve süreci, Osmanlılardan beri daima Doğu sınırına yönelik olarak oluşturulmuştur. Kant ve Rousseau'nun da içinde bulunduğu düşünürler, Avrupa Birliği ve Evrensel barış projelerini Türk tehdidi ile temellendirmişlerdir. (Yurdu sev, 1997, 63)

Sömürgeciliğin vücut verdiği Aydınlanma mirasıyla kendi Modernite pratiğine açılım kazandıran Batılılar, sömürge dönemlerinde üstünlük sağladığı ötekilerle arasındaki farklılıkları, ekonomik ve siyasi üstünlükle pekiştirmeyi bilmiş, Dünyanın dört bir yanında kendisi için elverişli alt yapı zenginliklerine hâkim konuma gelmiştir. Batılı ülkelerin gelişme dinamiğinde Modernlik projesinin önemi genellikle vurgulanmaktadır. Ancak geri kalmış ülkelere kalkınma reçetesi olarak sunulan Modernleşme modellerinin, genellikle bu ülkelerde Batıya bağımlılığı artırdığı, ekonomilerin büyük borç yükleri altına girdiği görülmüştür. Zengin altyapı kaynaklarına rağmen, Batıya bağımlı kılınmış ekonomileriyle geri kalmışlık sendromu yaşayan bu ülkelerdeki kişi başına düşen gelirin düşüklüğü gelişmiş ülkelere yönelen göçün en önemli nedeni olmuştur. Yüzyılın başlarında İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin sömürgelerinden getirdiği göçmenlerle başlayan kitlesel göçler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batılı ülkelerin, kalkınma projelerinde eksikliğini yoğun olarak hissettikleri işgücü azlığı nedeniyle yakın çevre ülkelerine yönelmiştir.

Bu dönemde Müslümanların kitlesel göçleri 1950–70 yılları arasında uygulanan geçici göçmen işçi politikasıyla artmıştır. Batı Avrupa ülkeleri, göçmenleri çeşitli statülerle kabul ederken, genellikle onların bir süre sonra geri dönmelerini planlamıştı. Ancak ucuz işçi göçünün Avrupalı işverenler tarafından cazip bulunmasıyla göçmenlerin sayısında sürekli artış gözlenmiştir. Türkiye'den Federal Almanya'ya göç 30 Ekim 1961 tarihinde Almanya ile imzalanan Türkiye-Federal Almanya İş Gücü Anlaşması'yla başlamıştır. Bunu, 1964 yılında Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1966'da Fransa, 1967'de İsviç-

re ve 1970'de İngiltere'yle imzalanan anlaşmalar izlemiş ve diğer Avrupa ülkelerine de kademeli olarak göçler başlamıştır. (Abadan-Unat, 2002, 43).

Ancak 1970'lerdeki ekonomik krizle birlikte göçmen işçi talebi tamamen durdurulmuş, bundan sonra ancak ailelerin birleştirilmesine izin verilmiştir. Bu dönemden itibaren özellikle Türkiye'den kaçak işçi ve mülteci göçü akını başlamıştır. Bugün Avrupa'da 13,2 Milyon civarında Müslüman yaşamaktadır. Müslümanlar, AB'nin toplam nüfusunun yüzde 3,5'ini oluşturmaktadır. AB ülkelerinde ikamet eden Türklerin toplam nüfusu ise yaklaşık 4 milyonu bulmaktadır. (Kaya; Kentel, 2005, 41)

Göçün başlangıcından beri yaşatıldıkları koşullar, kültürel farklılıklarının her fırsatta yüzlerine vurulduğu yabancılar, bir gün ülkelerine dönmeleri umulan geçici unsurlarmış gibi algılanmıştır. Vatandaşlık statüsüne sahip olamayan göçmenlerin yabancı düşmanlığı kapsamında iç siyasal tartışmaların kurbanı yapılan gelecekleri, bu ülkelerin yaşadığı ekonomik sorunlar ve işsizlikle birlikte daha da belirsiz bir konuma sürüklenmektedir.

Farklı kültüre ve dine sahip göçmenler, Avrupa toplumlarının yaşantısına entegre olamayan pozisyonları dolayısıyla kimlik ve uyum sorunları yaşamışlardır. Çok kültürlü bir medeniyetin vatandaşlık hakları esirgenen ve dışlanan, ikinci sınıf olarak tanımlanan azınlıkları, yaşadıkları belirsizlik ortamında ağırlıklı olarak millî ve dinî kimlikleriyle bağlantılı örgütlenme pratiği geliştirmişlerdir.

Müslümanlar, Avrupa'da çeşitli ülkelerin kendilerine göre gerçekleştirdiği yasal düzenlemelere göre farklı entegrasyon pozisyonu içinde yaşamakta, bazı ülkelerde vatandaşlık haklarından yararlanabilmektedirler. Ancak genel anlamda Müslümanların eğitimsel donanımları ve iş bulmadaki şansları konusunda son dönemlerde olumsuz değerlendirmeler yapılabilmektedir. Görünen en önemli gerçek, yaşadıkları toplum içinde oluşturdukları örgütlenme pratiği ya da kendi ayrıcalıklarından, dinî adacıklarından ve geleneksel dayanışma bağlarından oluşturdukları getto ortamlarından fazlaca çıkmamalarıdır. Batı'da öteki olarak varlığı kabul edilen göçmen azınlıklar, genellikle yabancı bir kültürü temsil ettiklerinden gündelik hayata entegrasyon kabiliyetleri iki taraflı olarak kısıtlanmaktadır. Sisteme uyum sağlayamayan konumlarıyla Müslüman göçmenler, inanç farklılıkları, geleneksel tutum ve davranışları ve dış görünümüyle Batılı insanın zihninde giderek daha fazla dışlanmakta, öteki olarak düzenlerini bozan, potansiyel suçlular olarak görülmektedir. Bugünkü konumları itibariyle Avrupa'daki Müslümanlar, aile birleşmelerinin gündeme geldiği dönemden buyana yaklaşık üç kuşağıyla, camileri, örgütleri, kendi tüketim taleplerine özgü girişimcileriyle kendilerinden bir dünya yaratmayı başarmışlardır. Avrupa'da doğup büyüyen, vatandaşlık statüsünü yaşadığı ülkelerden elde eden Batı Avrupa Müslümanlarının en önemli sorunu heterojen görünümleriyle kendi içinde bölünmüş kimliksel görünümleri ve sorunlarını ortak sorumluluklar düzeyinde çözüme kavuşturamamış olmalarıdır.

Avrupa'nın Çok Kültürlü Yapısında Göçmenler

Avrupa tanımları, Avrupa tarihinin ikilemleriyle dolu yapısını yansıtır. Buna göre Avrupa, kanun gücü ile kaba gücü, demokrasi ile baskıyı, maneviyat ile maddeciliği, ölçü ile ölçüsüzlüğü, akıl ile miti bir arada bulunduran bir miras üzerine kurulmuştur. Ancak bugünün Avrupalılık tanımı, geçmişe, tarihsel semboller ve mitlere referanstan çok, geleceğe ve geleceğin halklarına referansla ifade edilmektedir. (Vardar, 2002, 34) Avrupa Birliği'nin kültürel çoğulculuğu esas alan düzenlemelerinde

millî, etnik ve dinî temelde bir egemenlik alanı yaratılmaksızın, insan hakları sözleşmesinin öngördüğü bireyi merkez alan bir yapı öne çıkmaktadır. Bununla birlikte bazı Avrupa ülkelerinde millî, dinî ve kültür kökenli sözleşme formülünü savunan siyasetçileri, AB'ni Batı uygarlığının kültür kökenine dayalı bir proje olarak değerlendirerek, ayrımcılığı savundukları görülmektedir. Bu nedenle, AB'ne Müslüman Türkiye'nin kabul edilip edilmeyeceği tartışmaları ve Avrupa'da yaşayan Müslüman göçmen azınlıkların normal vatandaşlık statülerinin tanınması sorunu, bugün halen belirsizliğini korumaktadır. AB ülkelerinin demokratik haklar ve özgürlükler temelinde tanımlamaya çalıştığı çokkültürlü yapının uyumsuz aktörleri olarak kabul edilen Müslümanlar, geçmişten devralınan önyargılı yaklaşımlarla peşin olarak mahkûm edilmektedir. Günümüzün Avrupalı Muhafazakârlarına göre Avrupalılık, Hıristiyanlık ve onunla bağlantılı değerler etrafında oluşturulan ortak bir kültürel değerdir ve bu kültürün dışındakilere, özellikle İslâm'a bu tanımda yer yoktur. Çağdaş demokrasi geleneği her ne kadar çeşitlilik, kültürel farklılık, insan hakları ve sekülarizm gibi ilkelere dayansa da, Avrupalılık kimliği, kendisi dışındaki unsurlara bu yapı içinde belirlenmiş konumları dışında yer vermeyi pek gündeme almak istememektedir.

Dolayısıyla Avrupa'nın çokkültürlü demokratik geleneğinde göçmen azınlıkların sahip olduğu pozisyonlar, farklı olanı tanıma ve ona saygı duyma açısından sorunsal pozisyonunu korumaktadır. Özellikle 11 Eylül'ün ardından Batılı ülkelerde Müslümanlara karşı duyulan güvensizlik, çokkültürlü topluluk hayatında göçmen kimliğinin etnik ve dinî kategorilerle birlikte ötekileştirilmesine daha çok hizmet etmektedir. Böylece kültürel görecelik, cemaatçilik, farklılık ve kimlik siyaseti Avrupalının zihniyet kategorilerinde dışlanmış ötekilerle bir arada yaşama deneyimlerini güçleştirmektedir.

Böylece, çokkültürlülük kavramının işaret ettiği anlamda farklı kültürlerin bir arada yaşayabilmesi gerçeğinin aslında ütopya olduğu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde Avrupa'nın çokkültürlü yapısında göçmenlerle ilgili uyum stratejileri ve vatandaşlık hakları konusunda yeterince eşitlikçi çözümlerin geliştirilemediği görülebilir. Bugün Avrupa'da hâkim kültür ile yabancı kültürler arasında eşit şekilde karşılaşma, güç ilişkilerindeki eşitsizlik nedeniyle mümkün olamamaktadır. Böylece toplumun kültürel varlığına, gündelik yaşama pratiğine uyum sağlayamayanların başarılı bir şekilde bu toplumla bütünleşme şansı kalmamaktadır. Göçmenlerin kendi kültürlerini arkada bırakarak Batıya geldikleri, Batının üstün kültürünü özümsemeleri gerektiği şeklinde özetlenecek olan asimilasyoncu stratejiler, başarılı bir entegrasyon deneyiminin önündeki en önemli engeldir.

Müslüman Göçmenlerin Entegrasyon Sorunları

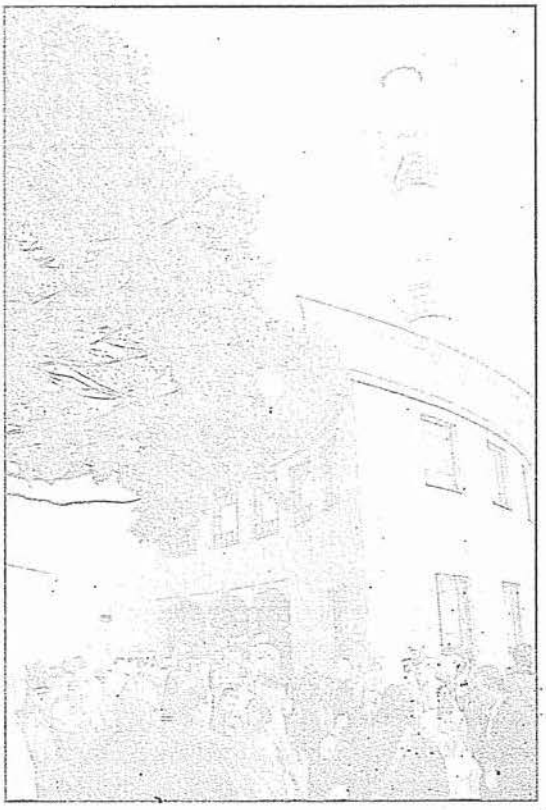
Entegrasyon, bir bütün halinde hareket etme kabiliyet ve potansiyeline sahip birimlerin, birlikte geliştirdikleri dayanışma sürecidir. Aynı topluma katılan grupların, ortak aksiyonun gerektirdiği sorumluluğu paylaşarak, aralarındaki dayanışmayı canlı tutabilmeleridir. Entegrasyon kavramı, statik anlamıyla alt birimlerin yapısal harmonisini, dinamik anlamıyla ise, karşılıklı dengeli iletişimi ifade etmektedir.

Göçmen işçilerin göç ettikleri ülkenin toplumsal yaşayışına, kurallarına uyum sağlaması anlamında kullanılan 'entegrasyon' kelimesi, 'asimilasyon' kavramıyla ilişkilendirilmesine rağmen, gerçekte kendi varlığını koruyarak çoğulcu bir toplum deneyimine başarıyla katılmak demektir. Ancak, entegrasyon insani ilişkiler alanında her iki tarafın anlayış, iyi niyet ve sorumluluk çerçevesinde yaklaşımlar geliştirmeleri beklenen bir süreçtir. (Krämer-Badoni, 2002, 47) Çok kültürlü toplumsal yapılarda, o yapıya farklı etnik, dinî veya kültürel özelliğiyle katılan her grubun, kendi özelliklerini koruyarak o toplumun işleyişine işlevsel olarak katılımı başarılı bir entegrasyon için gereklidir.

Entegrasyon bir topluma dışarıdan gelen farklı kültürlerin o toplumla bir arada yaşayabilme deneyimleri ve bunun başarısı için gerekli bir süreç olarak tanımlanmasına rağmen, bu çeşit karşılaşmalarda, ana toplum yapısı kendi kültürünün ve sisteminin üstünlüğüne dayanarak sonradan gelenlerin,

kendi kültürleriyle bu yapıya uyamayacaklarını varsayabilmektedir. Bu yönüyle bazı toplumlarda kültürlerin kendi kalarak bütünleşmesinden daha çok kültürleşme (acculturation) veya asimilasyon kavramlarının kullanımı ön plâna çıkmaktadır. Toplumsal yapının istikrarı için entegrasyon deneyimlerine tercih edilmesine rağmen, asimilasyon bir kültürün diğer kültür içinde eriyerek yok olması anlamına geldiği için aslında kabul edilebilir bir süreç değildir.

Entegrasyon deneyimlerinin başarısı ya da başarısızlığı, kimliğin tanımlandığı dinî referanslardan hareketle değerlendirilebilmektedir. Bellekle kimliğin kavşağında yer alan ve sadece geçmişi geleceğe bağlamakla kalmayıp, kuşakları da birbirine bağlayan din, ortak bir bellek oluşturmakta, yeni bir topluma girildiğinde, referans kaybına bir cevap olarak ortaya çıkmaktadır. (Kastoryano, 2000, 36) Ortak referans düzeyinde yeniden bütünleşmek, diasporada ötekine göre istikrarlı bir duruş sergilemenin yegâne aracı durumuna gelebilmektedir. Dolayısıyla göç olgusunun açıklanmasında, din temel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dinin bu dinamik karakteridir ki, göçmenleri beraberinde getirdikleri her türlü dini-kültürel değer ve sembolleri yurtdışında da değişik koşullar ve ilişkiler içinde devam ettirme temayülüne itmektedir. (Taştan, 2003, 45)

Aslında din ve entegrasyon arasındaki ilişkilerin modern toplumların çok kültürlü yapısında önemli bir problem gibi algılanmaması gerekir. Özellikle laikliğin farklı dinleri bir arada kendi konumlarında özgür kılan, din işlerini ruhbana ait sınırlılıklar dâhilinde bırakan yapısal özelliği, çatışma potansiyelini düşürücüdür. Ancak dinlerin ve geleneksel unsurların tepkisel anlamda kendisini ifade edebileceği bir zeminde kendilerini dikkate alınınca, dinler modern toplumun çok kültürlü yapısında entegrasyon açısından sorunlu hale gelebilmektedir.

Avrupa'da Müslümanların gettolarda yaşattığı karşıt kültür alanları, göçmen işçilerin toplu olarak yoğunlaştıkları kent merkezlerinin dışında, hakim kültürün hoşgörü alanları dışına taşmış bir yapıyı ortaya koymaktadır. Gettolarda aynı dili konuşan, aynı kültür ve değerler sistemini paylaşan göçmenler, kendilerine ait cami, dernek ve diğer kuruluşlarıyla adeta bir kültür adacığı meydana getirmişlerdir. (Kastoryano, 2000, 46)

Göçmenlerin toplumsal var oluşunu zorlayan dış koşullar, onların kendilerinden kaynaklanan sorunlarla birlikte, kimlik arayışlarında kendisine özgü deneyimleri ortaya çıkartmaktadır. Özellikle Türk göçmenler dinî ve millî kimliklerinin, ruhları ve bedenleri üzerinde kurduğu bağlılık duygusunu, yaşadıkları toplumdan dışlandıkları ölçüde gündelik yaşam pratiklerine yansıtmaya çalışmaktadır. Böylece Müslüman kimlikle, seküler ve Hıristiyan kimliğinin ağırlıklı olduğu bir dünyada yaşama ve uyum sağlayabilmenin arasında yaşanan gerilimler, Türk göçmenleri kendi varoluşları ve çocuklarının gelecekleri açısından etkilemektedir. Günah ve yasak olan(dinsel günah ve seküler kurallar) arasındaki ilişkide yaşanan gerilimler, göçmenlerin kimlik duygularını kuvvetlendirirken, öteki olarak tanımlanmaktan dolayı kurallara uyum konusunu dinî yasaklara göre daha az dikkate almaktadırlar. Böylece ayrımcılığın ve dışlanmanın ister istemez göçmen topluluklarında, kendi kültürel değerlerini yeniden yorumlama eğilimini doğurduğu, bunun da dine dönüş sürecine yol açtığı gözlemlenmektedir. Kısacası

F.Almanya'da Türklerin entegrasyon deneyimlerinin başarısızlığını dikkate aldığımızda, bunun nedenleri arasında, kültürel ilişkilerin ve karşılaşmanın eşit olmayan koşullarda başlamış olması, çalışma koşulları, toplumsal yaşama alanlarında tarihi önyargılarla beslenen dışlamacı yaklaşımlar sayılabilmektedir.

göçmenlik, marjinalliği, marjinallik ise yeniden kimlik tanımlamasını beraberinde getirmektedir. (Leggewie, 1993, 283)

Avrupa'da Müslümanların entegrasyonunu kendilerinden kaynaklanan çeşitli faktörlerden de etkilenmektedir. Göçün ilk döneminden başlayarak göçmenlerin yerleştikleri mekânlar, eğitim düzeyleri, kuşaklar arası farklılaşmalar, işsizlik, millî ve dinî kimlikleri yönüyle farklılaşmaları entegrasyon deneyimlerini etkilemektedir. Müslüman göçmenlerin marjinallik kapsamında tanımlanan İslâmi kimlikleri, gündelik hayata yansıyan pratiğiyle bu ülkelerin kamuoyunda dışlayıcı tepkiler uyandırabilmektedir. Bir arada yaşama deneyiminin başarısızlığı ve karşılıklı dışlama temeline dayanması, göçmenlerin yaşadıkları topluma entegrasyonlarını olumsuz etkilemektedir. Klose, Türk göçmenlerin entegrasyonu konusunda, Alman toplumunun sorumluluğuna işaret ederken, Alman politikasının bu sorunları gidermeye yönelik çok yönlü entegrasyon çalışmaları yapmamasını eleştirmektedir. Bu konuda Türk tarafı da millî ve dinî kimliklere sığınması ve Batı karşıtlığı çerçevesinde pratiğe aktarılan İslâmcılık anlayışıyla entegrasyona yaptığı olumsuz katkı nedeniyle eleştirilmektedir. (Klose, 1997, 216)

Dışlanmışlık temalarının analizi konusunda Gellner'in görüşü, göçmen kabul eden ülkelerin bu konudaki yaklaşımını özetlemektedir: "Gelişmiş ülkeler, azgelişmişlerden ucuz emek ithal etmek konusunda çok istekli olsalar da, genelde bu yeni gelen ve kültürel olarak kolayca ayırt edilen paryalarla tam vatandaşlığı ve gelişmiş toplumsal altyapıyı paylaşmaktan hoşlanmıyorlar. Sefalet ve kültürel ayrımcılık, bu insanları suç dünyasına itiyor, bu da önyargıları daha çok güçlendiriyor. Sonuçta oluşan koşullar, her iki toplumda da milli-yetçi duyguları körüklüyor". (Gellner, 1998, 68)

Entegrasyon sürecinde yabancıların kendi kültürlerini ve değerlerini koruyarak ortak yaşam alanlarında bütünleşmesinin mümkün olup olamayacağı konusunda objektif yaklaşımların gerekli olduğu açıktır. Bir arada yaşama deneyiminde, ana toplum ve o topluma sonradan katılanların uyumlu ve dengeli birlikteliği amaçlanmalıdır. (Östergaard-Nielsen, 2002, 45) Ancak entegrasyon zaman isteyen bir olgudur. Her bireyin, uyum çizgisi, sosyal hiyerarşiyle geliştirdiği ilişkiler, birinden diğerine değişim gösterebilmektedir. Ayrıca psikolojik, ekonomik ve sosyolojik değişimlerin de zaman içinde entegrasyon sürecini etkilediği bir gerçektir.

Toplumlar arasında kültürel mesafe ve farklılıklar, ortak yaşama kültürünün zenginleştirilmesiyle giderilebilmektedir. Ancak bunun için bir arada yaşama deneyimine katılan tarafların önyargısız ve istekli olmaları, birbirinin değerlerine saygı göstermesi gereklidir. F.Almanya'da Türklerin entegrasyon deneyimlerinin başarısızlığını dikkate aldığımızda, bunun nedenleri arasında, kültürel ilişkilerin ve karşılaşmanın eşit olmayan koşullarda başlamış olması, çalışma koşulları, toplumsal yaşama alanlarında tarihi önyargılarla beslenen dışlamacı yaklaşımlar sayılabilmektedir. Bu karşılaşmada, Türklerin kültürel özellikleri, geleneklerine ve dinlerine bağlılıkları, entegrasyonu zorlaştıran yönüyle araştırmacılar tarafından ayrıca dikkate alınmaktadır. Böylece, entegrasyon deneyimlerinde başarısızlığın faturası genellikle Türk göçmenlere çıkartılmaktadır. "Egemen kültürle bütünleşme ve uyum sağlamada bir diğer önemli nokta, işçilerin eğitim seviyelerinin çok düşük olmasıdır. Türk göçmenlerin yabancı olarak algıladıkları, bu toplumla entegrasyon deneyimlerinin başarısızlığa uğramasında en önemli etkenlerden birisi de kültürel kimliklerin, bir savunma refleksi olarak gündeme gelmesidir. Bu kapsamda millî ve dinî kimlikler, "radikal oluşumlar için pro-

test bir ideoloji ve çatışma faktörü olarak karşımıza çıkmakta; dinî tutum ve davranışlar konusunda geleneksellik, cemaatçilik, sofuluk, bireysellik, ilgisizlik, liberalizm, sekülarizm, radikal dinci eğilimler kendine taban bulabilmektedir." (Günay, 2003, 64) Toplumsallaşma süreçleri kültürleşmeyle birlikte ele alındığında, göçmenlerin toplumsal kimlikleşme süreçlerinin bu ortamlarda kendisine özgü yaşam kodlarını, dinî kimlik, siyasal kimlik ve millî kimlik değişkenleri etrafında kavramsallaştırılabildiği görülebilmektedir. Cemaatlerin zayıf noktasından yakaladığı ve yönlendirdiği Türk vatandaşlarında kimlik duygusu, sembolik ifadelerin ön plana çıkartıldığı çeşitli dindarlık düzeylerinde toplumsal dışlanmaya karşı görünürlük kazanabilmekte, bağlı olarak dinî kimliklerin çeşitli cemaat, tarikat veya gruplar tarafından sunulan referans noktalarındaki farklılıklar, Türk göçmenlerin, kendi aralarındaki ortak uyumlarını engelleyici faktör olabilmektedir. Aslında yabancı bir ülkede yaşayan göçmenlerin o yabancı toplum içinde öncelikle kendi sosyal ilişkilerinde uyum içinde olmaları, yani bir iç uyumu sağlamış olmaları bir arada yaşadığı ötekilerle paylaşılan hayata da uyum sağlamaları için olumlu bir faktördür. Avrupa'da çeşitli İslâm ülkelerinden gelen göçmenlerin ortak sorunları etrafında birleşemedikleri, kendi aralarında entegre olamadıkları görülmektedir. Müslümanların kendi aralarında sağlayamadığı uyum, Avrupa toplumunun normları ve değerlerine karşı da olumsuz tutumların geliştirilmesine neden olmaktadır. "Bu bakımdan Müslüman göçmenlerin, Avrupa toplumlarındaki entegrasyonu, diğer yabancı gruplara göre çatışma zenginliğiyle dolu olarak değerlendirilmektedir." (Thomä-Venske 1981, 73)

İslâm'ın farklı Müslümanlık yorumları, Batıdaki Müslüman gruplar arasında önemli bir rekabet atmosferi yaratmakta, etnik ve millî aidiyetlerin dışında farklı Müslümanlık yorumları doğmaktadır. Bu çeşit İslâmi yorum grupları genellikle Modern Batı değerleriyle çatışma zenginliği yaratmaktadır. Sosyolog Michéle Tribalat, farklı ülke vatandaşlarıyla yaptığı karşılaştırmalı alan araştırmasında, Müslümanların, özelde Türklerin entegrasyon ya da asimilasyona karşı en fazla direnç gösteren yönlerine işaret etmektedir. (Kaya; Kentel, 2005, 32)

Kimliksel var oluşun içeriğinin belli grup ve klikler tarafından bireye iletilen biçimi, özellikle bu türden karşılaşmalarda ötekini, onun kültürünü önemsememeyi bireye kazandırır. Böylece çok kültürlü toplumsal yaşayışta bu yapıya uyum sağlayamayan bu tarz kimliklerin, kendisini ötekine göre farklılaştıran dışlayıcı bir kimliksel tipolojiyle varlığını korumaya çalıştığı görülür. Müslümanların çeşitli dinî cemaatlerde tanımlanan marjinal kimliklerle soyutlanmış bir konumda yaşama pratiği geliştirmesinin temel nedeni budur. "Kültürel kimliğin korunması ve var oluşu konusunda duyulan kaygılar, işyerinde ve çeşitli toplumsal ortamlarda sergilenen dışlayıcı tavırlar da, Müslümanların içe dönük, bir arada bulunabileceği mekânlar oluşturmalarını gündeme getirirken, bu durum onları gündelik yaşantıdaki çok yönlü ilişkilerden soyutlamaktadır." (May, 2002, 139-140)

Avro-İslam Projesi

İlk olarak Bassam Tibi'nin ortaya attığı bu projeye göre 'Avro-İslam', kültürel bakımdan Müslümanların içinde yaşadıkları Modern Batı toplumuna, demokrasinin ilkelerini benimseyerek dahil olma sürecini ve bu kapsamda insan hakları ve sivil toplumun gereklerine uygun bir yaklaşım geliştirmelerini amaçlamaktadır." (Tibi, 2000, 235) Tibi'ye göre Avro-İslam projesi Müslümanların entegrasyon politikasının da temeli olacaktır. Asimile olmadan yaşadığı toplumla bütünleşme deneyimine katılmak entegrasyon kavramında somutlaştığına göre, Tibi'nin söyleminde, Müslümanların kendi kültürlerini getto ortamlarına sıkışarak değil, modern kültürle bağdaşarak yaşamalarının önemi vurgulanmaktadır. Bu çerçevede değerlendirildiğinde, Avrupa'daki Müslümanların gettolarda geçen soyutlanmış yaşantı dünyalarının aşılabilmesi için Tibi'nin projesi uygun görünmektedir. Zira bundan anlaşılan, Müslümanların din ve kültürleriyle ilgili değerlerinden vazgeçmeleri değil, bu değerlerini koruyarak, modern kültürel yaşayıştaki normlara ve değerlere katılmalarıdır.

Ancak Müslümanların kabullendikleri bazı değerler açısından bu bütünleşmenin gerçekleşme şansının bulunup bulunmadığı tartışılabilmektedir.

Çünkü Müslümanlığın bazı değerleri etrafında yorum farklılıklarından doğan anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Özellikle, "Avro-İslam projesinde, genel anlamda Müslümanlar arasında dinî bağlantıların anlamını kapsamlı bir seküler çevrede nasıl ifade edilebileceği ve İslâm'ın demokratik ilkelerle nasıl uyuşabileceği konusunda derin anlayış farklılıkları bulunmaktadır." (Rosemarie, 2001,188) Çünkü, demokratik ilkeleri benimseyebilme ve yeni toplumsal normlara uyum sorunları, Müslümanların bir çoğu için halen, dikkate alınmaması gereken Batılı değerler olarak kabul görmektedir. Bu kapsamda Müslüman gruplar tarafından genellikle Avro-İslam projesi, Batılıların asimile etmeyi başaramadığı kendi içindeki Müslümanları Fundamentalist eğilimlerden uzaklaştırarak kendi tanımladığı ılımlı İslam yaklaşımına razı etme tutumu olarak görülmektedir. Bir din mühendisliği olarak tanımlanan ve bazı gruplar tarafından eleştirilen bu tür projelerin hedefi, Avrupalıların Müslümanları, Batının tanımladığı, asli unsurlarından arındırılmış bir İslâm'a razı ederek yok etme girişimi olarak yorumlanmaktadır.

Avrupa'da gündelik yaşamın bir parçası olan Müslümanların, o yapıya kendi özelliklerini marjinalliğe savrulmadan koruyarak dahil olabilmelerinin, kendilerinin buradaki geleceklerini de ilgilendirdiği aşikardır. Çünkü, Batıda Müslümanların, özelde Türk cemaatlerinin sergiledikleri alternatif yaşama modellerinin, Müslümanlara sorunlarını giderebilme noktasında bir katkı sağlamadığı görülmüştür. Doğal olarak Avro-İslam projesi ya da diğer entegrasyon projelerinin önündeki en önemli engel, öncelikle Müslümanların etnik, kültürel ve yorumsal pratikler açısından çeşitlilik arz eden görüntülerindeki tutarsız konumları olmaktadır.

Avrupa'da gündelik yaşamın bir parçası olan Müslümanların, o yapıya kendi özelliklerini koruyarak marjinalliğe savrulmadan dahil olabilmelerinin, kendilerinin buradaki geleceklerini de ilgilendirdiği aşikardır.

Avrupa'nın çokkültürlü yapısına kendi kültürel özellikleriyle entegre olabilme tartışmalarında, Müslümanların kendi aralarındaki çokkültürlü Müslümanlık anlayışlarını bütünleştirme girişimleri daha büyük önem kazanmaktadır. Avro-İslam ya da başka adlarla gündeme gelen entegrasyon projelerinde öncelikli amaç, Müslümanları edilgen ve dışlanmış konumdan kurtararak, onurlu bir şekilde temsil hakkı sağlaması olmalıdır. Müslümanların Avrupa'daki bugünkü varolma koşulları ve gelecekleri açısından soruna yaklaşıldığında, kendi aralarındaki parçalı ve uyumsuz görüntüleri giderebilecek projelerin ve organizasyonların geliştirilmesinin önemi anlaşılabilir. Getto ortamlarında birbirinden bağımsız ve parçalı örgütlenme pratiğiyle Müslümanlar, Batının izin verdiği bir zamana kadar kendi ayrıcalıklı dünyalarını oluşturabilirler. Bu dünyada yetişen eğitimsiz ve işsiz gençlerin gelecekleri açısından görünen gerçek ise, Modern dünyanın ortasında karşılıklı büyüyen kin ve düşmanlıkların giderek güçlendiği potansiyel çatışma ortamlarıdır.

Batı dünyasında Batının sistemleştirdiği değerler sistemine kendi değerlerini koruyarak güçlü bir sivil toplum organizasyonuyla ifade sıkıntısı dahil olmanın, Müslümanlıktan taviz verme olarak değerlendirilmemesi gerekir. Bu nedenle 'Avro-İslam' ya da benzeri projeleri, Müslümanların kendilerine kurulan asimilasyoncu bir tuzak olarak değerlendirerek sorunları ertelemek ve karşıt kültür ortamları yaratarak bundan rant sağlamak yerine, gerçekçi ve akılcı çözümlere yönelmek, Avrupa'daki bütün Müslümanların buradaki geleceğini kurtarabilmek açısından önemlidir.

Sonuç

Avrupa'da Müslümanların bugünkü varlığı ve gelecekleri konusunda Avro-İslam ya da diğer projelerin her iki tarafın da soruna akılcı ve objektif yaklaşımlarıyla gerçekleşme şansı olabilir. Batılıların çokkültürlü toplumsal yapılarında Müslümanların

kendi kalarak onurlu bir vatandaşlık statüsü elde edebilmesinin önünde, Batılıların önyargılı tutumları olsa bile, Müslümanlar kendi sorunlarını çözümleyebilecek düzeyde güçlü bir proje geliştiremedikleri sürece, her cemaatin kendi tanımladığı Müslümanca bakışın, birbirleriyle mücadelesi devam edecektir. Bugün Avrupa'da halen Müslümanların, kendi hak ve sorumlulukları konusunda belirli bir bilinç düzeyine erişemedikleri görünmektedir. Buna bağlı olarak sorunlarında en öncelikle dikkate almaları gereken eğitim, işsizlik ve Avrupa'daki gelecekleri konularında arzulanan başarıların gerçekleştirilemediği gözlenmektedir. Müslüman göçmenler, kendi sorunlarını iyi analiz etmeli, AB ülkelerinin insan hakları konusunda belirlediği asgari koşullar ve yaşadıkları ülkelerin yasal sisteminde verilmiş olan haklarının takipçisi olmalıdırlar. Müslümanların Avrupa'da daha güçlü ve istikrarlı politikalar üretmeleri ve güçlü lobi faaliyetlerine yönelmeleri gereklidir. Demokratik bir toplumda yaşamanın bilinciyle, dinî hak ve özgürlüklerden yeterince yararlanabilecekleri azami koşullar mevcutken, o toplumlarda belirlenmiş bazı standart kurallara dinî yorum farklılıklarındaki küçük ayrıntılar nedeniyle gereksiz muhalefet tavrını terk etmelidirler. Çokkültürlü bir ortamda, kendi getto ortamlarına sığınarak kaçmak yerine, o toplumun kendilerine sunduğu imkânları iyi değerlendirerek, güçlü konumlarıyla varolma mücadelesi, kendi kalarak entegre olabilme yaklaşımları tercih edilmelidir.

Müslümanların Avrupa'daki varlıklarını kendi vatandaşlarına göre ayrımcılık stratejileriyle değerlendiren Avrupa ülkeleri de, çifte standarttan uzak yaklaşımla, çokkültürlülüğün gereğine uygun politikalar geliştirerek, göçmenlerin buradaki uyumlu varoluşunun kendi toplumları açısından da güven oluşturacağının bilincinde olmalıdırlar.

KAYNAKLAR

Abdulvahap Taştan, (2003), *Yurda Dönen İşçilerin Uyum Sorunları ve Din*, Kayseri, Laçin Yayınları.

A.Nuri Yurdusev, (1997), "Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk kimliği", Türkiye ve Avrupa, (Ed: Atilla Eralp), Ankara, İmge Yayınları.

Ataman Aksöyek, (2001), *Belçika'da Türklerin 40 Yılı (1960-2000) Sorunlar Gelişmeler Değişmeler*, (Dan;Michel Born), Ç:S. Bilir, Brüksel, Avrupa İlişkiler Merkezi.

Bassam Tibi, (2000), *Boğazın İki Yakası Avrupa ile İslamcılık Arasında Türkiye*, Ç:S. Kabakçıoğlu, İstanbul, Doğan Kitapları.

Charles Taylor, (1996), *Çokkültürcülük*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Claus Leggewie, (1993), "Der Islam im Westen,Zwischen Neo-Fundamentalismus und Islam", *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, Religion Kultur*, Sonderheft 33/1993, Opladen.

David May,(2002), "Konflikte und deren Ethnisierung in der Dortmunder Nordstadt", *Der Umgang mit der Stadtgesellschaft*, (Ed.D.Bukow; E.Yıldız), Opladen, Leske+Budrich.

Ernest Gellner, (1998), *Milliyetçiliğe Bakmak*, Ç:S. Özertürk; N.Soyarık,İstanul, İletişim Yayınları.

Eva Östergaard-Nielsen,(2002), "İki Arada Gidip Gelmek: Batı Avrupa'daki Türk Gençleri", *Daha Sesimizi Duyurmadık* (Ed:G.Vassaf), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniv.Yayınları.

Güray Öz, Ahmet İyidirli, (1996), *F.Almanya'da Yaşayan Türklerin Kültürel Sorunları ve Çözüm Yolları*, Köln, Önel Verlag.

Hans Thomä-Venske, (1981), *Islam und Integration*, Hamburg.

Hans-Ulrich Klose,(1997), "Açılış Konuşması", *Türk Alman İlişkilerinde Din Tabu Mu? Türk-Alman Sempozyumu*, Hamburg.

Kadir Canatan, (2002), "Hollanda'da Çokkültürlü Toplum Tartışmaları ve Karşı Çokkültürcü Söylem Analizi", *Avrupa Günlüğü, 2* (2002).

Kadir Canatan, (1990), *Göçmenlerin Kimlik Arayışı*, İstanbul, Endülüs Yayınları.

Margret Spohn, (1996), *Her Şey Türk İşi Almanların Türkler Hakkında 500 Yıllık (Ön)Yargıları*, Ç:L. Serdaroğlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Nermin Abadan-Unat,(2002), *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Riva Kastoryano, (2000), *Kimlik Pazarlığı, Fransa ve Almanya'da Devlet ve Göçmen İlişkileri*, (Ç:Ali Berktay), İstanbul, İletişim Yayınları.

Sackmann, Rosemarie, (2001),"Türkische Muslime in Deutschland-Zur Bedeutung der Religion", *Zeitschrift für Türkeistudien14. Jahrgang* 2001,Heft 1+2.

Thomas Krämer-Badoni,(2002), "Urbanität und gesellschaftliche Integration" *Der Umgang mit der Stadtgesellschaft*, Ed: Wolf-Dietrich Bukow, Erol Yıldız, Opladen,Leske+Budrich Verlag.

Ünver Günay, (2003), "Göç Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği", *Bilimname*, S:III (2003).